

Az szilveszteri gátszakadása (Tivadar, 1947. december 31.)

Amikor - nem egészen ötven esztendővel ezelőtt - az ország közvéleményének figyelme Szilveszter, s így Petőfi Sándor születésnapjának kapcsán a kiskörösi szülőház felé fordult, mintha a nagy költő Tiszáról írott félelmetes sorai elevenedtek volna meg a Felső Tisza népének életében. A hirtelen jött tiszai árvíz még a határon túl átszakította a gátat és december 31-ikén, szerda hajnalban Uszka, Tiszabecs, Milota és Magosliget községeket elöntötte. Ahogy az egykori tudósító írta: *"kedd este még csendes volt a folyó, de tíz órakor már segélykérő telefon jött Uszkaról, néhány perc múlva Milota jelentkezett. A parasztok hozzáfogtak a nyúlgátak emeléséhez."* (SzN, 1948.I.3.) A kiáradt víznek azonban nehéz volt ellentállni, fokozatosan víz alá került Tiszacsécsce, Tiszakóród és Szatmárcseke alacsonyabban fekvő része.

Az akkori megyeközpontban, Mátészalkán az ifjúság a háború utáni első szilveszteri báli mulatságra készülődött, amikor a rossz hír megérkezett. A megyei főispán és az alispán azonnal autóra ültek és a helyszínre utaztak. Az esti sötét úton kishíján odavesztek, egy szovjet terepjáró mentette ki őket a vízből. A báli mulatságot némi huzavona után megtartották ugyan, de a bevétel teljes összegét már az árvízkárosultaknak ajánlották fel. Ami azonban 1947-ről 1948-ra virradóan történt, az a további napokban kiteljesedő árvízi katasztrófának csak előjátéka volt.

Az ünnepek kellős közepén gazdák és parasztok ezrei magasították a töltéseket, emeltek nyúlgátakat, vagy éppen településüket igyekeztek körgátakkal megvédeni. Az esetek túlnyomó többségében sikertelenül. Már az első napokban megjelent a helyszínen a rendőrség és Görgényi Dániel ezredes vezérletével a honvéd utászok gépesített alakulata, akik Takács Ferenc földművelésügyi államtitkár, árvízvédelmi kormánybiztos utasítására az elöntött négy településről kitelepítették az embereket. Ahogy a korábban említett falvak, úgy Tivadar sem kerülhette el a sorsát. Mindaddig a víz a szovjet-oldali gátszakadás következtében a töltéseket megkerülve ömlött a magyarok nyakába, az itteni helyzetet azonban az súlyosbította, hogy a Tisza a község határában immár egy magyarországi fővédvonalat szakított át.

A látvány, ami az egykori védekezők szeme előtt lejátszódott, félelmetes lehetett. Másfél méter magas vízoszlop tört át a mentett oldalra. A töltés előterében lévő fűzfaerdőre olyan erővel zúdult a víz, hogy az egész erdő ledőlt. (Nyíregyháza, 1948.I.3.) De a legnagyobb pusztulást mégsem ez jelentette, hanem az összedőlt házak, elvesztett jószágok és értékek. A mentés azonnal megindult. Több száz embert az utolsó pillanatban, még nedves ruhában menekítettek el. Nagy szerencse volt, hogy a háborúban elpusztított Tisza-hídat addigra helyreállították. Akit csak lehetett ezen a hídon szállítottak át a biztonságos túloldalra.

A tivadari gátszakadás miatt elöntött falvak között akadtak olyanok is, így például Gulács, Tarpa, Hete, Fejércse, Tákos, Jánd és Geregyeugornya melyeknek lakói elől az áradás elzárta a Vásárosnaményba vezető utat, s csak az ellenkező irányba Beregszász felé, a szomszédos Szovjetunióba tudtak átmenekülni. Sík Jenő, a Tisza-Szamosközi Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulat főmérnöke tájékoztatta arról a helyi sajtót, hogy a január 5-ikén, kedden tartott értekezleten jelen voltak a szovjet fél képviselői, akik felajánlották: adott esetben az emberek a határon túlra menekülhetnek. (Nyírség, 1948.I.6.)

Az aggasztó árvízi hírek hamar eljutottak Budapestre is. A Dinnyés-kormány kommunista tagjai, Olt Károly népjóléti miniszter, majd néhány nap múlva Vas Zoltán, a Gazdasági Főtanács mindenható főtitkára a helyszínre utaztak az első gyorssegélyekkel. Mint azt Olt Károly egy interjúban elmondta, az ügyben nem sokat adminisztráltak. Vas Zoltán egy kitépelt noteszlapon utalt ki a károsultaknak 100 ezer forintot. Ez az összeg elég volt arra, hogy 18 településen szükségkonyhát nyissanak, s a menekülők ellátásáról gondoskodjanak. (SzN, 1948.I.3.) Az országos napilapokban felhívást tettek közzé, segítse mindenki a kárvallottakat. Talán furcsa, de már

harmadnap a helyszínen voltak nemcsak a Nemzeti Segély és a Vöröskereszt képviselői, hanem a svájci Vöröskereszt, az UNICEF, a Redda Barnen egyesület, a kvéker segélyszervezet és más külföldi egyesületek segélycsomagjai. Élelmiszer és ruhanemű vegyesen. Mint arról a legtöbb napilap megemlékezett a Magyar Kommunista Párt nevében Rákosi Mátyás táviratilag 5000 forint segélyt küldött a rászorulóknak. (SzN, 1948.I.4.) A kormányzati lelkiismeretfurdalás jeleként kell értékelni azt is, hogy a Gazdasági Főtanács január 8-iki ülésén az árvízvédelem megerősítésére 2 millió forint póthitelt szavaztak meg. (SzN, 1948.I.9.)

A védekezők január első napjaiban már kedvező híreket kaptak a Tisza felől. Három nap alatt 186 cm-t apadt a folyó, s a lakosság igyekezett a keletkezett töltéssérüléseket kijavítani. Lakatos Miklós építésügyi államtitkár az árvízszújtotta vidékeken elrendelte a közérdekű munkaszolgálatot. (SzN, 1948.I.6.) A Szabad Nép beszámolt arról, hogy a tarpai szakadásokból kettőt már betömött az a lakosság, amely a vész idején szovjet területre menekült. A konszolidáció nem tartott sokáig. Január 10-kén újra átlépte a gátakat a Tisza. A legutóbbi tapasztalatok birtokában a honvéd műszaki csapatok ladikjait és rohamcsónakjait, valamint a rendőri karhatalmat gyorsan a legveszélyeztetettebb pontokra küldték. A szovjetek ismét felajánlották segítségüket nemcsak a menekülők befogadására, hanem a műszaki feladatok ellátására is. (SzN, 1948.I.10) A legnagyobb pusztulás ezúttal Gulács községet sújtotta. Az itteni 370 lakóházból 300 dőlt össze. A kisebb Tákoson a házak 70 %-a vált lakhatatlanná. (SzN, 1948.I.13.)

A második árhullám levonulása után sem tartott sokáig a békesség. Ezúttal már jelezték Ungvárról, hogy útban van a következő áradás. Ennek ellenére némi zavar állt be a közel másfél hete védekező gépezetbe, mert a karhatalom nem tudta megakadályozni Tiszabecs és Tizsakóród népét, hogy a második árhullám után ne költözzenek vissza elhagyott lakásaikba, így most harmadszor is ki kellett őket telepíteni. (SzN, 1948.I.15.) Tizsakóród lakosságának lelkiismeretét egyéb ballépések is terhelték. Hogy a második árhullám elvonulása után a gátak mögött visszafolyjni nem tudó, megrekedt vizektől megszabaduljanak, önhatalmúlag megbontották a töltést és szabad utat engedtek a víznek. (Nyírség, 1948.I.16.) A harmadik árhullám azután nem kegyelmezett nekik. A felettük lévő szakaszon hiába javították meg a sérült töltéseket, az általuk vágott nyíláson keresztül újra akadálytalanul öntötte el az áradás a településeket. Mindebből tanulva az árhullám levonulását követően is jó ideig órség vigyázta a töltéseket, nehogy még egyszer megpróbálják azt titkon átszakítani. Az árvízshullámok által okozott többszörös károokra tekintettel Darvas József építésügyi miniszter felmentette az árvíz sújtotta terület lakosságát a közmunkaváltság fizetése alól, s utasította a hatóságokat, hogy a minisztérium által kezelt keretből elsősorban az árvízkárosultak kapjanak építési kölcsönöket. (SzN, 1948.I.16.)

A Szabad Nép ezúttal címdalán foglalkozott a természeti katasztrófával. "*Bereg megyében százezer hold víz alatt. Harmincezer ember súlyos helyzetben!*" - címeikkel verték félre a harangot. Az országgyűlés karácsonyi szünete január 8-án lejárván, az első ülésnapon felszólalt a terület kommunista képviselője, Balogh József, aki eloszlatta az abban az időben közkeletű rémhírt, miszerint azért áradt a Tisza Magyarországon, mert Kárpátukrajnában szétágyúzták a Tisza töltését. Beszámolójában megemlékezett képviselőtársainak, nemcsak a Tisza áradása okozta a bajt, hanem az is, hogy a vásárosnaményi járás beregi részének csatornavizei is kiöntöttek. (SzN, 1948.I.9.) A közölt interjúk és cikkek kiemelték a honvédek és a rendőrök, no meg a közigazgatási hatóságok áldozatos munkáját, nem feledkezve meg a Magyar Kommunista Párt megyei titkáráról sem, viszont alig tettek említést, - vagy ha igen, akkor is elmarasztalóan - a vízügyi műszaki közegekről, az ármentesítő társulatok munkájáról. (SzN, 1948.I.9.)

Még mielőtt ennek okával foglalkoznánk, érdemes e pusztító áradás kialakulásának körülményeit röviden vázolni.

Az árvizet megelőző három esztendő különösen száraz időjárású volt, a kortársak is kiemelik a mezőgazdasági termelést ekkortájt sújtó aszálykárokat. 1947-48 tele is úgy indult, hogy egészen december közepéig meleg és száraz idő volt. Ezt azonban egy igen erős lehűlés követte, amelynek

eredményképpen a talaj erősen átfagyott. A vízgyűjtő területeken meginduló havazás beborította a Kárpátok lejtőit, s a hideg nem is engedte elolvadni a hótakarót. December utolsó harmadában azonban egy elhúzódó ciklon váratlanul tavaszi meleget és átlagon felüli esőt varázsolt a fagyott talajú vízgyűjtőkre, s megindult a rohamos felszíni olvadás. Ilyen januári "tavaszra" ezt megelőzően csak az 1919-et követő két esztendőben volt példa, de az akkor nem járt együtt ekkora árvízzel.

A század huszas-harmincas éveiben a máramarosi fenyvesek fokozott irtása következtében a maradék erdő vízviszatarató képessége erősen lecsökkent, így nem lehet csodálni, hogy az olvadt hóból és záporból keletkező víztömeg hirtelen zúdult a Tisza völgyébe. Ennyit a dolog időjárási oldaláról.

A szomorú eredmény ismert. Magyarországon az árvíznek három halálos áldozata volt. Közülük két férfit Tizsakóród határában a mentési munkálatok idején sodort el az ár. Az érintett 255 négyzetkilométernyi területen a 4500 ház több mint 20 %-a összedőlt, vagy lakhatatlanná vált. Az anyagi kár nagyságát nehezen lehet megbecsülni, különösen azért nem, mert ez a vidék az ország egyik legszegényebb területe volt, ahol a házak többsége vályogból épült. Az általában kevésbé értékesnek tekintett vályogépület elvesztése mégis sokkal nagyobb kárt jelentett tulajdonosának, mint amennyire esetleg a biztosító értékelte volna. Az állatállomány jelentős részét sikerült elhajtani, de igen sokat szenvedtek az állatok az árvíz nyomában fellépő takarmányhiány miatt. Amikor Vas Zoltán értekezletet tartott az újjáépítés ügyében, záporoztak hozzá a kérések: szükség van állami kölcsönre és segélyre a házak felépítésére, pénz kell a megromlott utak helyreállítására, sürgősen szénre is szükség van a téglagyártás érdekében, hiányzik az állatoknak való gyógyszer, fedezet kell az árvédekezésben részt vettek ellátási költségeire, s még lehetne hosszasan sorolni. (SzN, 1948.I.18.)

Az 1947-48. évi januári árvízkatasztrófának azonban nemcsak természeti, hanem társadalmi-politikai előzményei, illetve következményei is voltak.

A háború ideje alatt megsérült árvédelmi töltéseket az azóta eltelt esztendőkből nem állították maradéktalanul helyre, korszerűsítésükkel nem foglalkoztak. Az árvédelmi társulatokat a háború vége szinte teljesen kifosztott állapotban találta. Az 1945-ös földreform pedig végképp ellehetetlenítette. Amikor a nagybirtokokat - amelyek addig a társulati mozgalom pilléreit jelentették - szétosztották a földnélküli parasztság között, az új gazdák nem voltak abban a helyzetben, hogy a rájuk eső ártéri járulékot pontosan és maradéktalanul fizessék. (Fejér - Koltay, 1992) Ráadásul az aszályos évek alatt nemcsak a gazdáknak, de a mindenkori kormánynak nagyobb gondja is volt, mint hogy a töltések állapotával foglalkozzon. Azt csak a műszakiak tudták, hogy a hosszú szárazság legalább annyi kárt tud okozni a töltésben, mint a tartós árvíz. A kormányzat a leromlott járulékfizetési morál miatt némi támogatásban részesítette a társulatokat, de ez közel sem volt elég ahhoz, hogy a töltéseket a legjobb állapotba hozzák, s a védelmi készülséget pedig magas színvonalon biztosítsák. Jellemzőek voltak a helyzetre az egyik társulati igazgató mérnök következő szavai: *"Sokkal nehezebb feladat volt az árvédelmi szertárak hiányzó felszerelésének pótlása. Főleg a szerszám, palló- és kötélanyag ment tönkre a háború alatt. A kötélárut úgy pótoltam, hogy a Krasznában engedély nélkül kendert áztató embereket megvámoltam és az így nyert kenderből feldolgozás után kiegészítettem a társulati szertárak hiányzó készletét. Tudom, hogy ez tulajdonképpen törvénytelen cselekedet volt, de szükség törvényt bont és más mód nem állt rendelkezésre, hogy a hiányokat pótoljam."* (Reviczky, 1948) Azt már a Nyírség című lap követelte január 16-iki számában, hogy a jövőben szigorúan büntetni kell a véderdők irtását, a karók és a rözse lopását. Milyen jól jött volna az árvízi védekezésnél, ha a szegényebb nép nem tüzeli el korábban a társulati karókat!

A letűnt feudális kor támaszának tekintett társulatokat a - mindinkább a kommunista párt befolyása alá kerülő - kormányzat meg-megújuló államosítási szándékai erkölcsileg is felőrölték.

Az árvíz idejére a társulatok a támadások célpontjába kerültek. Ennek érzékeltetésére elég, ha a Szabad Nép január 11-iki számának csak szalagcímeit felsoroljuk: "Ismét előtörtte az ár a beregi községeket. Súlyos mulasztásokat követ el az árvízvédelmi kormánybiztoság!", "A belügyminisztérium segít - az árvízvédelmi kormánybiztos nem veszi igénybe!", stb. A cikkekből

kiderül, hogy a kormánybiztosságtól a kubikos földmunkások még egy fillér fizetést nem kaptak, s a védekezésre kiküldött teherautók közül 8 állt üzemanyaghiány miatt.

A szilveszteri árvíz, s a nyomában járó gátszakadások (a Szabad Nép hét szakadásról tudósított) jó alkalmat kínáltak arra, hogy az árvédekező műszakiakat (többek között Horváth Mihályt, Sík Jenőt és Durst Zoltánt) a társulatok államosításának egyik fő szorgalmazója, Vas Zoltán a helyszínen leváltsa, s egyiküket Reviczky Györgyöt, az Ecsediláp Leccapoló és Szamosbalparti Ármentesítő Társulat igazgató főmérnökét letartóztassa. (SzN, 1948.I.18.) A kommunista pártlap január 20-án a következő címekekkel jelent meg: "Az árvízsjuttotta lakosság súlyos károkat szenvedett, de a kár nem országos jelentőségű.- Államosítani kell az árvízmentesítő társulatokat. - Bűnös mulasztások. - 72 ármentesítő kiskirály. - Az állam segít.", stb. Vas Zoltán kilátásba helyezte, hogy 20 társulatnál szigorú vizsgálatot fognak indítani annak kiderítésére, mire költötték a társulatok az állam által kiutalt pénzeket. A főtítokár az árvízzel foglalkozó sajtóértekezletén nem kímélte az állami mérnöki szolgálatot sem, mondván, hogy a társulati autonómiára hivatkozva azok is csak akkor tudnak beleszólni a társulatok ügyeibe, ha már megtörtént a baj. Lehetetlen állapotnak nevezte, hogy miközben a társulatok a munkához a pénzt az államtól kapják, az állam csak az általa adott pénzek felhasználását ellenőrizheti. A legtöbb esetben azt is csak formálisan. Vas Zoltán arra is utalt, hogy a Gazdasági Főtanács elé fogják terjeszteni azokat a javaslatokat, amelyek a jelenben 8 hivatal hatáskörébe tartozó vízügyeket egy kézben összpontosítani segítenek. A társulatok elleni kirohanás háttérében az is megbújt, hogy a minden önszerveződést, önkormányzatot ferde szemmel tekintő kommunista államvezetés mielőbb fel kívánta számolni a társadalomirányítási rendszerébe nem illő szervezeti elemeket, így a társulatokat is.

1948-ban a politikai életet már megülte a mindenhol szabotőröket, panamistákat és hazaárulókat kereső diktatórikus légkör, így nem is csoda, ha nem egészen egy hónap múltán immár - a "kvázi" kiszagda vezetés alatt álló - Földművelésügyi Minisztérium összeesküvőinek szabotázsával magyarázták a tiszai árvizet.

Források:

SzN - a Szabad Nép 1948. évfolyamának lapszámai

Nyírség - a Nyírség 1948. évfolyamának lapszámai

Reviczky György: Az Ecsediláp Társulat fejlődése és újjáépítési munkái. [kézirat], 1948.

Fejér László - Koltay József: A vízgazdálkodási társulatok múltja és jelene I., *Vízügyi Közlemények*, 1992. 1. füzet